

פרופסור דן אוקסימירון

אוקסימירון הוא, כידוע, ביטוי המביע דבר והיפוכו: "דממה זוועקת", "אפלה זוהרת", "חוכמה מטופשת" וכיו"ב. דומה, כי מי שהוא אשף ממש באמירת דברים והיפוכם בספרותנו הוא הפרופסור דן מירון, שהשם "אוקסימירון" גזור לפי מידותיו. אין לך נושא ספרותי כמעט שלא גזר את דינו בתוקף ובבוטות שאין כביכול לחלוק עליהן, ולאחר זמן מה, באותו התוקף ובאותה הבוטות טען להיפוכם של דברים. כך היה בעבר, וכך קורה שוב עתה עם הופעת **סיפורי תודה** מאת שלום עליכם בתרגומו, שגם הוסיף להם אחרית דבר (כתר 2010). למשל, בעבר, במסתו על תרגומו ל**סיפורי רכבת** מאת שלום עליכם, שנודע לי עליה לראשונה מכתבה של מיכאל הנדלולץ ('הארץ' 11.07.89), הוא תקף את ביקורתי על תרגומו של י"ד ברקוביץ', ונחלץ במלוא אוננו להגן עליו. דברי מירון שם היו מופרכים עד כדי כך, שהייתי נאלץ להשיב לו בוו הלשון (**לבחינתה של פטילה**, ירון גולן 1992):

הלצה יהודית ישנה מסבירה למה היהודים מתנים אהבים עם נשותיהם בלילה ולא בגלוי, לאור היום; שאילו עשו זאת בגלוי, היה אומר דן מירון "לאזט מיר, איך קען בעסערז!" [תנו לי, אני יכול יותר טוב!]. והצדק מסתבר עמו. כל מעשה ממעשיו מוטבע בחותם יתרונו המוחלט. שכן אחרת, לולא תחושת יתרון ודאית זאת, לא היה נזעק לעשות מעשים שכבר הקדימוהו בהם אחרים. למשל, לתרגם לעברית ספרים של שלום עליכם שהופיעו לא מכבר. הלוא אין הוא איזה ברוך ג'מילי שישאיר סימן רק כדי להוכיח את קיומו, ואלמלא שכנועו העמוק בבשורה שהוא מביא במעשהו, מן הסתם לא היה המעשה קורם עור וגידים.

ואף על פי כן, אם בכל זאת ישאל השואל: מה החדש, דן מירון, שאתה מחדש לנו? הלוא ספרו של שלום עליכם **סיפורי הרכבת** שטרחת לתרגמו ולהוציאו לאור בסדרת "קולות" שבעריכתך, כבר הופיע בקרית ספר שלנו לפני מניין שנים? ישיב פוסק הלכה זה: אמנם הופיע - אבל כאילו לא הופיע. ובלשונו הדייקנית:

"הקורא העברי לא היה מודע כלל לקיומו של המחזור כחטיבה שלמה ועצמאית בכתבי שלום עליכם. אמנם, לפני שנים אחדות הוא הופיע בשלמותו, ובכרך מיוחד, בתרגומו של אריה אהרוני (1986), אך ספק אם גם הופעה זו הפנתה אליו את תשומת הלב שהוא ראוי לה" (דביר, 1989).

כתבתי "הדייקנית" מן הטעם הפשוט שתרגומו ל**סיפורי הרכבת** יצא לאור בהוצאת אל"ף בשנת 1979. המהדורה הראשונה אזלה זמן קצר לאחר הופעתה, והמו"ל דאז, ברוך פלדנקרייז ז"ל, הדפיס מיד מהדורה שנייה. הספר המוזכר על ידי דן מירון (ספרית פועלים, 1986) היא הדפסתו השלישית. אלה פרטים טפלים, ואין מקפידים בהם עם פרופסורים.

קביעתו זוהירה של מירון כי תרגומו לא הקנה למחזור הסיפורים "את תשומת הלב שהוא ראוי לה", מאששת, כמובן את טיעונו: וכי מה ערך לה לתשומת הלב בכלל אם היא חסרה בתשומת לבו של? עכשיו, מכל מקום, משזיכה מירון את קהל הקוראים בתרגומו הוא, באה כידוע

לתשומת הלב עדנה, ומאז הופעתו, ראה זה פלא, אין יורד השם **סיפורי רכבת** מסדר היום הספרותי שלנו...

אולם אלה, כאמור, זוטות. העיקר עודו לפנינו, שהרי אין הוא איש בשורה בלבד, אלא גם מייסר ומוכיח. וכך קראתי להפתעתי באותה כתבה של מיכאל הנדלולץ ('הארץ', 11.7.1989): "מירון הוסיף ל**סיפורי רכבת**, מסה מקיפה על מקומם בספרות בכלל, ובכתבי שלום עליכם בפרט. וגם הערה הוסיף בעניין התרגום. כאן הוא לא מזכיר את אהרוני, אבל דומה שאליו הוא מתכוון".

מובן שלא הסתפקתי במובאותיו של הנדלולץ באשר לדברי מירון המכוונים אלי, אלא ביקשתי לקרוא אותם בשלמותם, כפי שהם מובאים ב"אחרית דבר" ל**סיפורי רכבת**. והנה מה שנאמר שם בין השאר:

"בשנים האחרונות נשמעות טענות ומענות נגד תרגומו של ברקוביץ' - טענות ומענות בלתי ענייניות ברובן, ונובעות מאי-הבנה היסטורית של מפעלו, שהיה יצירת מופת במסגרת הפואטית של זמנה..."

קראתי ושפשפתי עיני בתדהמה: "בשנים האחרונות"? הייתכן?! הלוא דן מירון עצמו, בספרו **שלום עליכם - פרקי מסה** שיצא בהוצאת מסדה בשנת 1970, היינו, כעשרים שנה קודם לכן, כתב את הדברים הבאים: "יש לקבוע בפירוש: לא השפה העברית היא ש'שיפרה' את הגרוטסקה שבכתבי שלום עליכם. שפה זו, על ניגודי הקודש והחול, החדש והישן שבה, עשויה לשמש מכשיר מצוין בידי אמן בעל תפיסת עולם ותחושה לשונית גרוטסקית, (כגון אברמוביץ' או עגנון והזו בחלקים חשובים ביצירתם). ברקוביץ' הוא שטרח 'לשפר' את כתבי שלום עליכם ולעקור מתוכם את היסודות הגרוטסקיים כמיטב יכולתו" [ההדגשה שלי א"א].

וכן:

"הבאתי את הדברים במקורם גם כדי להסתייע בדרך השלילה בתרגומו של ברקוביץ' ולהראות מה אין טוביה אומר, וכיצד אין להבין את דבריו. טוביה של ברקוביץ', נוסף לכך שהוא מרחיב כל פראזה של טוביה המקורי כדי שלוש או ארבע פראזות התוורות זו על זו ונוטל מדיבורו את כל כוח ריכוזו, מחזיר לקטע אסוציאציות ומשמעויות ששלום עליכם בפירוש נמנע מהן."

וכן:

"ברקוביץ' יצר בפשטות דמות טוביה אחרת, מותאמת הרבה יותר מזו של שלום עליכם לעולמו הסיפורי, הקודר; דמות מעניינת לאין ערוך פחות מטוביה המקורי, 'מודעת' הרבה יותר לעצמה ולחשיבות ניסיון חייה, וממילא מממשת הרבה פחות את כושר ההבלעה של ניסיון החיים הטראגי."

וכן:

"ברקוביץ' שניסה תמיד 'לעדן' את שלום עליכם, ויתר על השוואת הדמעות לפולים מתגלגלים; השוואה שבה טעם בוודאי טעם של 'גרוטסקה' - הנה דוגמה ל'שיפור' הגרוטסקה של שלום עליכם... (אולם לגבי מוטיב יש בסצנת הפרידה מן הגרוטסקיות!)"

או:

"גם את ה'טעאטער' של מוטיב 'עידן' ברקוביץ' עד לאין הכר בעשותו אותו ל'מחזה יפה' וכו'."

אדרבה, אמרו אתם, מה השם הראוי למין טענה מלומדת כי "בשנים האחרונות נשמעות טענות ומענות נגד תרגומו של ברקוביץ'!"? יאמרו, רשאי אדם לשנות את דעתו. בוודאי רשאי. אבל הלוא יש איזה יושר אלמנטרי המחייב את המשנה דעתו להודיע על כך ברבים, לומר: סליחה, אמנם גם אני חשבתי כך בעבר, אבל טעיתי, היום אני סובר אחרת.

לא, רבותי, לא אצל דן מירון. הוא לא יודיע מפורשות במה טעה בעבר

הנה כי כן, אצל טולסטוי אסור לשנות, אצל שלום עליכם מותר וצריך. מה יהיה אפוא על תיאורית "תשובת המשקל", "היתר", "והחסר"? לגבי תרגום טולסטוי אינה תופסת והיא חלה על תרגום שלום עליכם בלבד? איזו מין תיאוריה זאת, אם כן?

זאת ועוד: כאשר, למשל, נאמר במקור "איך האב דיך ליב מיט יענער הייליקער פלאם פייעריקער גיהנם ליבע" היינו: "אני אוהב אותך באוהב אהבת גיהנום קדושה יוקדת" וברקוביץ מתרגם: "כי אהבתיך אהבה עזה וקדושה, אהבה תמה וברה" - היכן כאן "מגבלותיה של שפת התרגום"? האם אין בה, או לא יתכן בה, הצירוף "אהבת גיהנום", שצריך לבקש לו "תשובת משקל" שהיא - אם לדון לפי התיאוריה המירונית - "אהבה תמה

שלום עליכם עם טוביה החולב, ציור רוד לבקובסקי

ובר"ה? ובייחוד כאשר שלום עליכם מדבר על האהבה כפי שהיא מתוארת ב"שיר השירים" ומצטט מפורשות: "כי עזה כמות אהבה, קשה כשאלו קנאה"?

האומנם ניתן לקבל את התיאוריה הזאת ברצינות? אולי בכל זאת יש לבקש את המניעים לזכות שנטל לעצמו ברקוביץ לעשות ביצירת שלום עליכם כבתוך שלו, בתחום אחר? בתחום הבדלי התפיסה בין שני האישים הללו? שמא בכל זאת יש ממש בדברי דב סדן כי "...המנטליות שלו [של ברקוביץ] ושל חותנו רחוקה יסודית, שלא לומר תהומית... שזל כן לא קיבל את שלום עליכם בשלמות, אלא בגבולות המנטליות שלו עצמו"?

מטאמורפוזה מירונית נוספת נתגלתה לעיני הציבור מש"הפתיע" את קהל הקוראים בשנת 1992, בסדרת "קולות" שבעריכתו, בתרגום נוסף של כוכבים תועים (התרגום שלי לרומן הגדול הזה של שלום עליכם יצא לאור בספרית פועלים בשנת 1990), מטאמורפוזה מירונית אופיינית, שכן, בספרו משנת 1970 אמר הוא על הרומנים המאוחרים של שלום עליכם את הדברים הבאים:

"...[שלום עליכם] אף עתיד היה להסתער בשנותיו האחרונות מחדש לעבר הצורה הרומאניסטית הגדולה בכדיחת הדם... אף על פי כן, לא השלה את עצמו, את הרומנים הגדולים המאוחרים שלו (להוציא *בחזרה מן היריד*) כתב בעיקר לשם הפרסום השוטף, שבו היתה תלויה פרנסתו."

היינו, לא זו בלבד שהוא, דן מירון, מודע למיעוט ערכם הספרותי של הרומנים המאוחרים, אלא ברי לו שגם שלום עליכם עצמו לא היו לו אשליות בנידון.

אודה על האמת, תמהתי מאוד בשעתו למקרא הקביעה המשונה הזאת, ובשולי תרגומי *למהתלת הדם* הערתי שאין לדברים האלה שום אחיזה בחומר העובדתי. בהרהור שני אמרתי לעצמי: האיש כתב מה שכתב על הרומנים המאוחרים של שלום עליכם מבלי לקרוא אותם כלל. וזאת משום היקש פשוט: וכי אפשר להעלות על הדעת שדן מירון יקרא רומן מרתק *למהתלת הדם*, ספר בן למעלה מ-700 עמוד במקורו, מבלי שיוזה אותו במסה בת 70 עמוד לפחות על הפרובלמטיקה המתעוררת למקראו (כנ"ל באשר לרומנים *כוכבים תועים* *המבולאז*) והנה, מסתבר, לא הוציא הוא זמנו לריק, ובאיתור רב הגיש לקורא גרסה מתורגמת נוספת של הרומן הגדול *כוכבים תועים*, וכמדומני לא

ומאיזה טעמים שינה דעתו, שהיתה אז פסקנית ונחרצת מאוד, ובאותה נחרצות ולשון מוכיחה את זולתו ישמיע את היפוכה של דעתו הקודמת. ואם ימשוך פלוני בשרוולו ויאמר לו: הלא כתבת אז כך וכך? ישיב כללית ופסקנית, נשען על תנא דמסייע גדול בתורה: "רק חמור אינו משנה את דעתו, אמר משה דיין", כפי שטען במאמר פולמוסי נגד זיוה שמיר ב'מעריב'.

ניחא, דן מירון אינו חמור, והוא רשאי, כמובן לשנות את דעותיו, ואין כל השוואה בין הנזקים שמביאה נחרצותו לבין הנזק שהמיט מורה ההוראה שלו, שהוא מוצא בו אסמכתא. ואף על פי כן, האין פסקנות זאת אומרת דרשני? הנה, למשל, מייסר הוא אותנו באותה "אחרית דבר" עצמה, באי-הבנה היסטורית של מפעל ברקוביץ שהיה יצירת מופת במסגרת הפואטית של זמנה; "זמן, שבו היתה מקובלת פואטיקת תרגום אחרת, ותפשישה אחרת את עצם מהותו ותפקידו של מעשה התרגום":

"בעוד אשר כיום - ממשיך וטוען מירון - חותרים לתרגום המייצג כל יחידת טקסט שבמקור על ידי שווה הערך ה'מדויק' שלה בלשון התרגום, הרי ברקוביץ ובני דורו חתרו לתרגום של 'תשובת משקל': היינו, התרגום הבא לפצות על כל חסר הנגרם על ידי מגבלותיה של שפת התרגום (לעומת שפת המקור) ב'יתר, שבו מצטיינת שפת התרגום לעומת חסריה של שפת המקור." (סיפורי רכבת, אחרית דבר, 1989)

תיאוריה זאת על "פואטיקת תרגום אחרת" אל נכון לא היתה בידו שעה שפרסם את ספרו בשנת 1970 - מה חבל. היו נחשכות מאיתנו הרבה אי-הבנות היסטוריות! אך הבה ניתן קצת דעתנו עליה: ח"נ ביאליק היה כמדומה בן אותו דור שעליו, אליבא דמירון, היתה מקובלת תיאוריית התרגום האמורה. והנה, מעניין, הוא תירגם באותם הימים את הפואמה הגדולה שלו, 'בעיר ההרגה', ליידיש, תרגום "שווה ערך", ולא של "תשובת משקל", תרגום נפלא בדיוקן הפיוטי, היכול לשמש מופת לכל מעשה תרגום שירה עכשווי. מסתבר שתיאוריית "תשובת המשקל" של מירון, לא הגיעה אז לאוזנו, וכך, למרבה הצער, נמנע ממנו נהוג לפיה.

אבל למה לנו ביאליק? הלא אנו דנים בתרגומו של ברקוביץ. הבה נראה אפוא מה אומר בעל-הדבר עצמו על תיאוריית התרגום שלו. דברים מאלפים בעניין זה משמיענו ברקוביץ, בין השאר, בשיחתו עם גליה ירדני, שהתפרסמה בספר *ט"ז שיחות עם סופרים*:

"הרבה מתמאות השפיעו עלי בשל תרגומי שלום עליכם, אולם מוטב היה אילו במקום תהילות ותשבחות סתם היה אחד נותן את דעתו לכתוב מחקר של ממש, המבוסס על השוואה מדויקת של המקור עם התרגום. למעשה, את כתיבי שלום עליכם לא תרגמתי אלא כתבתי אותם. [...] ולכן, מי שישווה את 'טוביה החולב' או את 'סטמפניו', למשל, אל המקור של שלום עליכם, ימצא כי לא תרגמתי את הפסוקים כצורתם. [...] לא כל סופר ניתן להיתרגם בצורה כזו. תרגמתי בשעתו את 'ילדות' לטולסטוי, ועבדתי עבודת פרך. השתדלתי לדייק דיוק מוחלט עד כדי שמירה על הסינטיאכס המיוחד של טולסטוי. טולסטוי מרד בכל חוקי הדקדוק הרוסי ויצר בכתיבתו דקדוק משלו, הבנוי על יסודות פסיכולוגיים, על ידיעת נפש האדם. כשניגשים לתרגם סופר כטולסטוי, אסור לשנות בדברים דבר."

"לשם הפרסום השוטף שבו תלויה פרנסתו" של עורך הסדרה "קולות", ועל כריכת הספר קראנו הפעם בחתימתו דברי שבה פסקניים אלה: "בשום רומן מן הרומנים שלו לא הגיע ההומוריסט הגדול להעמדת גלריה עשירה וצבעונית יותר של דמויות אותנטיות, ולהעלאת 'עולם' שלם, אוטונומי, חי על פי חוקיו, כבדומן הזה."

ובכן, עינינו הרואות, כבר לא משהו "לשם הפרסום השוטף" אלא "גלריה עשירה וצבעונית". ואולם שוב אותו מעשה עצמו, שוב אותה קביעה פסקנית: "בשום רומן מן הרומנים שלו..." וכו'. האומנם? במה פחותה, למשל, הגלריה העשירה והצבעונית של "הדמויות האותנטיות" במהלת הדם או במהמבול? או, שמא גם הפעם קבע מירון מה שקבע מבלי לקרוא את החומר? חידה היא, הממתינה עדיין לפתרונה.

עד כאן תשובתי לביקורתו של מירון על תרגומי.

**

אך מסתבר שאין פה שום חידה ושום פליאה. פרופסור דן מירון נאמן פשוט לדרכו: עכשיו היא עת-היפוכו-של-דבר, עכשיו תרגום ברקוביץ אינו "יצירת מופת", ומבקרו אינם מאַשמים ב"אי-הבנה היסטורית", אגב שליפת "תיאוריה" על "יתר וחסר". עכשיו הוא הזמן למתוח ביקורת נוקבת עליו.

בכתבת ענק, במוסף 'הארץ' (30.7.2010), מספרת לנו דליה קרפל

מפי מירון על תרגומו שלו, הקרוי **סיפורי תודה**.

מירון דוחה את תדמיתו הישנה של שלום עליכם, שתורגם והובן כמו הדוד היהודי הטוב שמספר בדיחות על העיירה היהודית וגיבוריה ושר שירים קלילים ("לו הייתי רוטשילד"). לתדמית הזאת אחראי חתנו של שלום עליכם, הסופר והמתרגם י"ד ברקוביץ [הדגשה שלי]. מירון נזכר איך ברקוביץ ועם למשמע השאלה מדוע לא תרגם לעברית את הסיפור 'איש מבואנוס איירס'.

"הוא התנפל עלי ואמר: 'אתם רוצים לטנף את שמו'. אומר מירון: 'המחשבה היתה ששלום עליכם צריך לדבר על רבנים ועל נשים, ועל הגברים הקטנים שבשטייטל, שהם טובי לב ותמימים. אחד הסיפורים, 'שלוש אלמנות', עוסק בהומוסקסואל שיש לו מערכת יחסים עם נשים שהוא רצה להתחתן איתן, אבל איכשהו זה מסתיים שהן מתחתנות עם גברים אחרים, שבעצם מוצאים חן בעיניו. שלום עליכם התעסק בדברים האלה והבין אותם. ברקוביץ לא הסכים שהסיפור יתורגם, ולבסוף אריה אהרוני תרגם אותו, ואני כללתי אותו בכרך **סיפורי זעם**."

ולא כָּלל חלילה את תרגומי שלי, כפי שהבינו בטעות אנשים אחרים, אלא, כמובן, את תרגומו שלו.

אך מאחר שגם שמי מוזכר כאן, יורשה לי להעיר:

לא היה לי שום מגע עם ברקוביץ, שהלך לעולמו בשנת 1967. הסיפור הזה, הראשון לתרגומי, הופיע בדפוס בשנת 1969 בדף לספרות של עיתון 'הארץ' בעריכת בנימין תמוז ז"ל, ועורר תשומת לב רבה בקרב הקוראים. נתלווה לכך "סיפור מתח", שהקדשתי לו פרק מיוחד בספרי האוטוביוגרפי **מיומנו של מועמד לבגידה**. בסופו של דבר הסיפור אומץ על ידי השחקן גדעון שמר ז"ל, שהציגו ברחבי הארץ כמונדרמה למעלה מ-300 פעם, במשך שלוש שנים, וזכה בשל כך בפרס "בית שלום עליכם" (אגב, הרעיון שהסיפור עוסק בהומוסקסואל, הוא פרי דמיונו הפורה של מירון, ללא אחיזה בטקסט).

תרגומתי את הנובלה הנפלאה הזאת בתגובה להלם שהוויית באמצע שנות השישים של המאה הקודמת, בשעה שהשווייתי את המקור היידי

עם סיפורי שלום עליכם של גרסת נעורי, בעודי תלמיד בית הספר העברי בארץ. אז עוד לא ידעתי, כמובן, שלא בתרגום בלבד עשה ברקוביץ' כבתוך שלו, השמיט וגזר והוסיף משלו, "שיפר" את סיפורי חותנו. אלא שגם במקור עצמו נהג מעשה בעל-בית: את המחזה **שוועד צו זיין א ייד** (קשה להיות יהודי), למשל, שהוא עצמו, ברקוביץ', עיבד בשינויים מפליגים מן הרומן הגדול **דער בלוטיקער שפאס** (מהתלת הדם), כלל הוא בכל **כתבי**, ייחס את עיבודו המסורבל לשלום עליכם, בלא רמז או בן רמז שזה עיבוד שלו, ואילו את הרומן עצמו השמיט מן הכתבים. וכן את הרומן **המבול** על מהפכת 1905 ברוסיה הצארית, שהיה רב-מכר בשעתו, קיצץ בכל **כתבי** לכדי מחצית, שינה את שמו ל**איין שטורם** ("בסער" או "בסופה"), וייחס זאת, כמובן, שוב לשלום עליכם עצמו. ועיקר העיקרים - כל **הכל כתבי** שברקוביץ' כינס מ-1917 ועד 1923, כוללים כמחצית לערך מכלל יצירתו של שלום עליכם.

איך אפשר להתייחס ברצינות להערותו של דן מירון ב"אחרית דבר" של **סיפורי תודה** כי - "אהרוני עקב באדיקות אחרי מהדורת ה'פולקספונד', ככל שניתן לו ללכת בעקבותיה (המהדורה לא הושלמה, ויצירות מרכזיות אחדות של המחבר חסרות בה)?" מה עשוי הקורא להבין ממין "מידע" כזה? שאני לא תרגמתי את כל יצירת שלום עליכם. העובדה היא: כשעמדתי על כך שברקוביץ' קיצץ ועשה כבתוך שלו ביצירת שלום עליכם, נרתמתי להשלים בתרגומי את המחצית החסרה, ובעיקשות לא מעטה, שכן, כל מיני שמרוקים ודן-מירונים אקדמאים ניסו פעם בפעם להכשילני ולהגות אותי מן המסילה, ולאחר למעלה משלושה עשורים, יכולתי סוף סוף לברך על המוגמר, להוציא לאור מהדורת תרגום אחת ויחידה, בת שמונה-עשר כרכים, נאמנה למקור, הכוללת את כל כתביו של מספר ענק זה (ספריית פועלים וידיעות אחרונות 1991). מהדורת תרגום, כמובן, וספק רב אם העם היהודי, "עם הספר", עתיר הממון, עוד יצליח להוציא לאור, במצבה העלוב של היידיש כיום, את כתבי גדול מספריו בשלמותם, בלשון המקור.

עלי לומר שבמשך כל שנות עבודתי ועקתי חמס על הדמות המשובשת שהגיש ברקוביץ' בתרגומו את סיפורי חותנו לקורא העברי, וכתבתי על כך רבות, והשמעתי על כך דברים בעל פה במאות הרצאותי ברחבי הארץ שנתכנו בשם "שלום עליכם באור חדש". והנה, בוקר טוב, דן מירון מקבל את טיעוני, ולא זו בלבד, הוא חוזר אפילו על דברי שהקדמתי ל**סיפורי אלף לילה ולילה** כי הסיפור יוצר את התחושה "שהסופר היידי הזה חזה את השואה". חושבני שמן הראוי להביא כאן את דברי, בהקדמה לסיפור הנ"ל, כלשונם:

ארבעה-עשר הפרקים של סיפור זה, כנגד ארבעה-עשר ימי הנסיעה של אוניית הפליטים מקופנהגן לניו יורק בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, שבהם מספר יענקל יונגבר מקרושניק את **סיפורי אלף לילה ולילה** שלו, על חורבן עיירתו וכליון משפחתו - אלמלא ידענו שנכתבו בשנת 1915, עשויים היינו לחשוב שנכתבו לאחר מלחמת העולם השנייה.

דומה שאיזה חוש גבואי היה בו, בשלום עליכם, לצפות את השואה המתרגשת לבוא, אשר אכף עליו להעלות את הדברים על הכתב למען יהיו לעדות וזיכרון לדורות הבאים. יענקל יונבר, גיבורו אומר זאת בלשונו:

... כדאי הוא שמעשה זה יסופר בנפרד, ויפתב בעטף, אדרבא, שיהודים יקראו ושילדינו יספרו לילדיהם וילידי-ילדיהם, שהיה פעם שיגעון בעולם שקראו לו מלחמה, ושהיתה פעם מדינה שקראו לה פולין, ושהמדינה היתה שייכת לפונוני, והדייטש לטש עליה את שיניו. ובינתיים היו היהודים הכפרה. וכל מי שלבו נדבו נקם בנו וטבל בדמנו... סלה לי, פאני שלום עליכם, כשאני מתחיל לדבר על

שלו, שאחיותו במציאות קלושה ומפוקפקת. או, איך הוא אומר בעצמו: "המרץ הדיבורי הבלתי נלאה שנובע מאיזו פעולת שחרור פנימית סמויה מן העין". שכן, אדם צריך להיות להטוטן מחשבתי לעילא בשביל "הכשיר" את הסיפור ההיתולי "בגלל כובע" ולמצוא בו יסודות של תוהו, ולפסוה, למשל, על הסיפור "הביתה לפסח", שהאימה זועקת בו כמעט מכל משפט. כנראה שמירון לא קרא אותו.

אינני נוהג בדרך כלל לקרוא תרגומי שלום עליכם של אחרים, אבל הסיפור **אלף לילה ולילה**, שכאמור, יצא לאור בתרגומי בספר נפרד בהוצאת אל"ף ב-1979, דחק בי איכשהו להציץ לבשורתו החדשה של מירון. ומה אומר? כמה וכמה תמיהות התעוררו בי במפגש עם "בשורה" חדשה זאת. חלקן כנראה לא באשמת מירון, אלא באשמת רשלנותם של המביאים לדפוס של הוצאת כתר.

בעמ' 18, למשל, אומר יענקל יונבר: "מפני שאצל אלוהים בראש, אני אומר, יש כלי-כך הרבה, עד שמוח אנושי בכלל מסוגל לתפוס בהיגיון שלו."

נשמטה כאן המילה "אינו" או "לא", לפני "מסוגל", ואז כל המשפט הופך לבלתי מובן. או, בפסקה חסרת הפשר בעמ' 30 -

"... אבל למכור את התורה של אלוהים - קדחת בצלחת! לא ניתן בעד שום הון שבעולם! שיחתכו, אני אומר, שיקצצו ויצלו את אבות אבותינו שלנו." כאן ממש שיבוש אווילי של המלבי"ח, שהרי לא מתקבל על הדעת שיענקל יונבר יהיה "נדיב" כל כך על חשבון אבות אבותיו.

והתרגום הנכון הוא: "את תורתו של אלוהים - הס מלהזכיר. זאת, אומר אני, לא ניתן בעד כל הון דעלמא! ולו ישחטו אותנו, לו יקצצו אותנו, לו יטגנו אותנו, לו ישרפו אותנו, כמו ששחטו וקצצו וטיגנו

ושרפו את אבותינו."

אלה, כאמור, שיבושים חמורים, אל נכון של המביאים לדפוס מטעם ההוצאה לאור. אבל יש שיבושים חמורים לא פחות, שאחראי להם דן מירון בכבודו ובעצמו.

יענקל יונבר אומר: "אז פאָני נעמט און צעבוזקעט זיך מיט קיר"הן איבער א שטיקל סערבישע מדינה" [כשפוני (כינוי גנאי לרוסי) הולך ומתנגח עם קיר"ה על איזו חתיכת מדינה סרבית].

מתרגם מירון, במקום "חתיכת מדינה סרבית" - 'בגלל איזה פלך ארץ מערבי. "מדוע? (עמ' 17).

או: "און אז מע וויל שמועסן דאָס איינגע צוריק" - [ואם רוצים לשוב ולדבר על כך, או "לדבר על כך שוב"]. מתרגם מירון: "ואם רוצים להסתכל על זה מן הכיוון ההפוך" (עמ' 19). המילה "צוריק" בידיש מכשילה אותו, שכן, משמעותה כאן היא "שוב".

או, כאשר יענקל יונבר מדבר על תכונותיו והתנהגותו של בנו יחיאל, ובמקור: "ניט מחמת עקשנות, איין עקשן - דאָס א חוץ", והתרגום הפשוט והנכון: לא מחמת עקשנות. עקשן היה - חוץ מזה. ואילו מירון מתרגם "לאו דווקא בגלל עקשנות. עקשנות זה חשבון מיוחד" (עמ' 19). מה לעשות, זה לא הסתדר לו עם "דאָס א חוץ".

מסתבר שמירון אינו דובר יידיש. שאילו דיבר, היה יודע מה שכל דובר יידיש יודע כי, למשל, "איבער-אכטאָג" זה "בשבוע הבא". ו"איבער-אכטאָג מאַנטאָג" זה "ביום שני בשבוע הבא". יידיש אפוא אינו דובר, ואין הוא יודע מה זה "איבער-אכטאָג" אבל הוא הוגה יידיש, ולכן הוגה מוחו האנגליטי: "אכט" זה שמונה, ו"טאָג" זה יום, והוא שם בפיו של יענקל יונבר את השטות "בעוד שמונה ימים ביום ב" (עמ' 19),

כך, אני מקבל דפיקות לב, ואני חייב להפסיק לרגע, לשאוף אוויר... גיבור המונולוג, יענקל יונבר, זקוק לאתנחתא, ויחד עמו - הקורא, כי הסיפור לא יודע רחם, לא מרכז דברים, לא חוסך אימים, בגוללו את קורות חורבנה של קהילה מקהילות ישראל בפולין. כלום לא נותר לו, ליענקל יונבר. כל עולמו על בלימה - לבד מתקווה נטולת אחיזה שאולי נותר בחיים ונמלט לאמריקה בנו הצעיר שמואל- מוישה, שאם לא כן, אומר הוא "לשם מה אני חי? ולמה לא אטייע עצמי כך כפי שאני יושב ומדבר אליך, במים?" - ולכאורה, מה באמת נותר לו לעשות מלבד זאת? ואף על פי כן, גובר בו צו הקיום שאין לו חקר: "הבל הבלים, אומר הוא, לא אעשה זאת. למה? מפני שמי יענקל יונבר..."

ועל כך אמר המשורר: "והיא חִבַּת הכַּח שְׁתַּכְּלָה לוֹ אֵין... נא לא לטעות: דן מירון לא מזכיר חלילה שרעיון זה כבר הבאתי בספר תרגומי לסיפור הנ"ל בשנת 1976. הרי זה כמובן חידוש שלו. ואולי עוד יותר משעשע, כפי שמספרת מפיו דליה קרפל:

"...הוא [מירון] החליט להשאיר בסיפורים מילים וביטויים בשפת המקור: פולנית ורוסית באותיות עבריות, כולל מצבור קללות. 'רצייתי שהערבוביה תישאר כמו במקור. היהודים היו באזור דמדומים לשוני שדיברו בו שלוש-ארבע שפות. השארתי את התנועה בין השפות שמבטאת הן את העושר והן את הרבגוניות." בעוד אשר ב"הערה בעניין התרגום" בסוף "אחרית דבר" שלו לסיפורי **זעם** (עם עובד 2007) אומר הוא על שיטת עבודתו:

"לא אומר כאן אלא שבתרגומי ניסיתי לקרב ככל האפשר את נוסח הסיפורים ללשון הדיבור הנהוגה בימינו, וזאת בלי להתנתק מן הרצף העברי של הסגנון כלומר בלי לשלב יותר מדי מילים מוכרות בידיש מתוך המקור, דבר שמתרגמים מסוימים גוקים לו מחמת העדר פתרון לבעיות שהלשון האידיומאטית של המקור מעמידה בפניהם;

אני ניסיתי במיטב יכולתי לפתור בעיות אלה בעברית." מעניין מאוד לדעת איך מירון היה מתרגם, למשל, לפי שיטה זאת, את האמירה של גיבור מגיבוריו של שלום עליכם, שיש בה עירוב של ארבע שפות:

"כדומה למשל (ביידיש אומרים: כדוֹמָה למוֹשֶׁל) נאַפְרִימָר צום ביישפֿיל נאַפְשִׁיקֶלאד?" אפשר, כמובן, להשאיר את "כדומה למשל" ואת יתר המילים למחוק, שהרי לכולן יש אותה המשמעות ברוסית, בגרמנית, בפולנית - אבל אז, מה יישאר משלום עליכם?

עכשיו, כמובן, וכה מירון להארה, והוא משאיר "את התנועה בין השפות שמבטאת הן את העושר והן את הרבגוניות." כך? כאילו שיטה זו של השארת מילים וביטויים בשפת המקור היא חדשה, והיא שלו, ואין הוא מספר, כמובן, שלפי שיטה זאת נהגתי למן פרסום תרגומי הראשון **שלוש אלמנות** בשנת 1969.

נשאר אפוא השאלה: מה הבשורה שהביא דן מירון בחזרתו על תרגום סיפורים שתורגמו כבר? האין הוא מבין שכל סיפור הוא יצירה לעצמה, וכך גם עליו להיקרא? הוא מבין זאת היטב. אבל משום שהוא בעיניו ובעיני כמה מעריצים ומעריצות, אחד ואין בלתו, חייב הוא, למען תשומת הלב, כמובן, להמציא שיטת חלוקה משלו לסיפורי שלום עליכם, ובכך פיתיע את העולם: "סיפורי תוהו", "סיפורי בוהו", "סיפורי כאוס", "סיפורי חרדה", "סיפורי אימה", "סיפורי זעם" ועוד ידו נטויה - כדי שיוכל לשפוך באמצעותם את מבול דמיונו הקודח ב"אחריות דבר"

במקום, כאמור, "ביום שני בשבוע הבא".
 ו"ווילדע קאטשקעס" שפירושו ברווזי בר, ולא "אווזי בר" (עמ' 20).
 אילו רצה יענקל יונבר לומר אווזי בר, היה אומר "ווילדע גענדו".
 ו"גאטס סטראַפּטשע" הוא פרקליטו של אלוהים, מליץ יושר של אלוהים,
 ובשום פנים לא כגרסת מירון "קווק של אלוהים" (עמ' 22).
 אלו, כמוכן, "פנינים" משניים-שלושה פרקים ראשונים. עייפתי מלקרוא

עד הסוף.

שפע של בדיחות יש בידיש על תרגומים שכאלה, אלא שאין למי להשמיען, ובמצב העלוב של היידיש כיום, אין מבקרי ספרות שישוו תרגומים למקור, מה שגותר הוא מריעי הידרד אחדים שהתרשמו מן "המרץ הדיבורי הבלתי נלאה" של מירון, ועל כך אומרים בידיש, **אַזא פנים** (ביידיש אומרים פונם) האַט עס" - פרצוף כזה יש לזה.

ראובן פורת

ריח הדסים

באַרצָה אין מַנְקֵדִים אַתְּ הַמְּלִים,
 מְשִׁיכוֹת הָעֵט (מַה לּוֹמְדִים מְאַחֲזוֹת שֶׁלֶשׁ הָאֲצָבָעוֹת?)
 לַפְּעִמִּים פְּרִיטָה עַל מַקְלָדָת.
 כְּשֶׁאֵין מְסֻכוֹת, לֹא נִתֵּן לְהִסְרִין,
 אֶפְלוּ בְּשֻׁצְף הַצּוּנָן, הַלְּכוּן,
 אֶפְלוּ כְּשֶׁמְרוּהָ אֶת מְצוּקַת הַלְּחָיִים.

זַאבִּים (שְׁלֹא מְהַאֲגָרוֹת) מְבָרְכִים בְּנֵאמָנוֹת מִתְמַדָּת
 וְאֵינָם זְקוּקִים לְמִסְדָּ כְּרִי לְהַדְבֵּר,
 וּבְכָל זֹאת אֶפְשָׁר לְהַכִּין אִידָּ הֵם מִלְּלִים אֶת הַכָּאב,
 אוֹ אֶת הַכְּמִיָּהָ,
 שִׁי שֶׁהֵם מַעֲנִיקִים בְּלִשׁוֹן הַחֲמָה,
 מְסַמְּנִים אֶת שְׁלֵהֶם
 בְּשִׁלְהֶם,
 נְכֻסְפִים בְּקוֹ הַרְקִיעַ.

שִׁפָּה עֲשִׂירָה מִתְמַצִּית בַּחֲיוּךְ מִפְּשֵׁל הַשְּׁפָתִים,
 בְּהַתְמַעֲטוֹת הַעֲצוּרִים אוֹ כִּישׁוֹר הַתְּנוּעוֹת.
 אֵין דִּיסְלֶקְסִיָּה בַּחבּוּק, כְּמַגֵּעַ הַיָּדִים,
 אֲנִי וְאַנְחָנוּ, בְּלִי אֶפְשָׁרוֹת לְסַפֵּר.

כְּרִיחַ הַהֲדַסִּים הַטְּבוּעַ בְּפָרוּהָ,
 הַיִּדִיעָה מְכוֹנֶת הַבֵּיתָה.

בעירבון מוגבל

בְּכַתִּי הַחֹלִים בְּעִרְבוֹנוֹת מְגַבְּלִים,
 אֵין עוֹד רִיחוֹת שֶׁל קָרְבוֹל אוֹ לִיזוֹל,
 רַק מְשֻׁטְחִים מְמַרְטִים
 בְּטֵכְנוֹלוֹגְיָה עֵתִירַת מַדָּע,
 כְּמַצְבַּת פְּסִיפּוֹס
 בְּלִבְנָה וּבְכָרוֹם,
 וְזִכְרוּכִית בְּמַט,
 יִדְקָרְקָה.

עַל עֲגֵלַת הַתָּה וְגַלְגְּלֵיָה הַחוֹרְקִים,
 תְּמִי בַר 4
 וְקַפְסוּלוֹת לְמַרְקַחַת הַקֶּפֶה הַמְּמַצָּע,
 בְּמַדְיָקָה,
 מְמַצָּה, לֹא חֲזָק.

מְגַדְּלִים, כִּי הַאֲדָמָה יִקְרָה וְרוּוִיָּה,
 כִּי קַל לְדָמִים לְחַלְחַל בַּתְּאוּצָה,
 כִּי אֲנִשֵׁי הַשְּׂרוֹת זְקוּקִים לְפִרְנֶסָה,
 כְּדָרֶךְ הַחֲטִים שֶׁמְגַלְּפִים
 בְּסַבֵּל, בְּדַמְמָה,
 לְקוֹלוֹת הַמַּעֲלִית שֶׁמְכַרִּיזָה עַל בּוֹאָה.

שֶׁקֶט (אֶקְדָּמִי, כְּמוֹכֵן)
 שׁוֹטֵף אֶת הַחֲלוֹנוֹת הַמַּגִּיעִים עַד לְרֻצְפָּה,
 כְּמַעֲט,

מִהֶסָה מְבַעַד לְפִרְגוּדִים
 אֶת הַלֵּא נְרָאִים, שֶׁנֶּאֱחָזִים
 בְּקַפּוּלֵי אוֹרִיגְמִי פִּילִיפִינִי
 שֶׁל טֻסִּים גָּאִים.

שולחן ערוך

עוֹרֵךְ אֶת הַשְּׁלַחַן בְּכַפִּית עַכוּ"ם
 מְמַרְק אֶת פְּרִץ הַחֲרָדָה -
 בְּלִים מִיִּמּוֹן, מְסַמְכִים לְנִגְדַּ עֵינֵי,
 שְׁלַחַן רוֹלְטָה מְרַפֵּד בְּלִבְדַּ יִרְקָה,
 וְסַעֲדָה לְאַחַר הָאֲחֻרוֹנָה.
 אֵין שִׁירִים לְנִדְבוֹת.

מְפַרְפֵּר בֵּין שְׁתִּיקָה,
 וּבֵין תְּחוּשֶׁת אֶסוֹן לְתַקְנָה.
 לְחֵם הַפְּנִים כְּבָר אֵינוֹ מְקַדָּשׁ.
 בְּמִקוּמוֹ שְׁתִּיקוֹת נִהְדָּרוֹת שֶׁל וְדוּי:
 שְׁאֵין בִּי מַה שֶׁצְּרִיָּה,
 שִׁישׁ בִּי אֶת כָּל הַשְּׂאָר.

כסער בבוקר לוחט

כְּסַעַר בְּבַקֵּר לּוֹהֵט
 הֵייתִי אֲדָמוּמִי כְּרוּעַ
 יָדֵי הַשְּׁלוּכוֹת סְפוּקוֹת בַּחֲזָקָה
 עֵינַיִם כּוֹוֹצוֹת אִישׁוֹנִים
 בוֹהֲקוֹת בְּשֻׁטֵף
 חֲזוּרֵי אוֹר

בְּיוֹם חֲלִיפַת הַנְּדִידָה
 נְכַנְסִים עֲנָנִים בְּמִשְׁט
 עוֹבְרִים בְּהַסוּס וְאַחַר
 בְּכַטְחָה
 מַעַל חֲלוֹן מַעְגָּל